

Friedemann Schulz von Thun, *Sztuka rozmawiania*, t. 1–4, przeł. Piotr Włodyga, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006–2007, t. 1: *Analiza zaburzeń*, ss. 282; t. 2: *Rozwój osobowy*, ss. 295; t. 3: *Dialog wewnętrzny*, ss. 380; t. 4: *W porozumieniu z sobą i innymi – komunikacja i kompetencje społeczne*, ss. 263.

Duccio Demetrio, włoski andragog, zauważa, że komunikacja (*dialogos*) to niezbędny fundament edukacji – jako jej inspiracja, narzędzie i symptom¹. Ten, kto się komunikuje – doświadcza zmiany, zatem uczy się. Ten zaś, który się uczy, chce siebie komunikować. Bogatą sztukę ludzkiego porozumiewania badają między innymi psychologowie komunikacji, wśród których warto wspomnieć niemieckiego uczonego Friedemanna Schulz von Thuna.

Polskiemu czytelnikowi znany jest on głównie dzięki pracy *Sztuka rozmawiania*, wydanej przez krakowskie wydawnictwo WAM w przekładzie Piotra Włodygi. Czterotomowa *Sztuka rozmawiania* Friedemanna Schulz von Thuna to efekt wieloletnich badań i poszerzania treści opublikowanych początkowo w pierwszym tomie, zatytułowanym *Analiza zaburzeń*. W Polsce *Sztuka rozmawiania* ukazała się po raz pierwszy w latach 2001–2003, początkowo jako wydawnictwo trzytomowe. W kolejnych latach wydawnictwo WAM publikowało wznowienia tomów 1–3, ostatecznie od 2006 do 2007 roku ta pozycja zyskała już trzecie (tom pierwszy) i drugie wydanie (tomy drugi i trzeci), a dodatkowo po raz pierwszy polscy czytelnicy mogli zapoznać się z ostatnim, czwartym tomem *Sztuki rozmawiania*. Literatura ta w obszarze psychologii komunikacji ciągle ma

---

¹ Por. D. Demetrio, *Edukacja dorosłych*, w: Śliwerski B. (red.), *Pedagogika. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, t. 3, Gdańsk 2006.

pozycję wyjątkową. Jest zapewne dobrze znana tym, których fascynują meandry ludzkiego porozumiewania się i rozmowa, jako jej forma. Zrazem jest to ciągle literatura stanowiąca źródło wiedzy i refleksji dla wielu pedagogów, psychologów, terapeutów i wszystkich tych, którzy poza zawodem chcą po prostu zrozumieć reguły ludzkiego porozumiewania się. Schulz von Thun po raz pierwszy w latach 70. XX wieku, jako praktykujący niemiecki psycholog komunikacji, zgromadził swoje doświadczenia praktyczne i refleksje, które opublikował później jako *Sztukę rozmawiania*. Wśród czytelników najbardziej znana jest pierwsza część *Sztuki...*, w której Schulz von Thun rozwija swoją ciekawą koncepcję czterech płaszczyzn komunikacji. Jako podstawową zasadę wszelkich rozważań nad komunikacją międzyludzką Thun przyjmuje właśnie ów czterobok komunikacyjny. Oto, zgodnie z jego teorią, każdy komunikat zawiera w sobie oprócz „pakietu rzeczowego” (pierwsza płaszczyzna komunikacji), także inne informacje, takie jak: informacja o nadawcy komunikatu, informacja o odbiorcy, a także informacja o relacji łączącej nadawcę i odbiorcę. Schulz von Thun nazywa je kolejno: „sferą rzeczową”, „sferą ujawniania siebie”, „sferą apelu”, „sferą relacji”. W pierwszej części *Sztuki* autor podkreśla, że niniejsze sfery komunikacji zostały zbadane i opisane już wcześniej. Duży wpływ na jego koncepcję miały prace K. Bühlera, założenia analizy transakcyjnej, psychologia Gestalt (*Sztuka nauczania. Analiza zaburzeń*, s. 31). Schulz von Thun, wykorzystując te inspiracje, nadaje im spójność tworząc model komunikacji, który przekonuje i zachwyca swoją przejrzystością.

W pierwszym tomie, zatytułowanym *Analiza zaburzeń*, Schulz von Thun wyklada podstawy swojej teorii, prezentując i analizując cztery płaszczyzny komunikacji. Kluczową dla tego i kolejnych tomów jest pierwsza część pracy, zatytułowana *Założenia* (s. 25–96). W tym tomie daje również wskazówki do obserwacji i praktycznej pracy nad doskonaleniem modelu komunikacji.

Drugi tom: *Sztuka rozmawiania. Rozwój osobowy* może być traktowany zarówno jako kontynuacja, jak i praca niezależna od pierwszego tomu. Jest to kolejny zbiór rozważań, wspartych uwagami czytelników i słuchaczy wykładów Schulz von Thuna, prowadzonych pod koniec lat 80. XX wieku na uniwersytecie w Hamburgu. Autor podkreśla, że tradycyjne pojmowanie efektywnej komunikacji wiązało się niestety z zaniedbaniem treści na rzecz formy. Píše: „Teraz jednak (...) nastął taki moment, kiedy częściowa rewizja psychologii komunikacji jest możliwa i konieczna. (...) psychologia komunikacji jakoś przyczyniła się do nowej «konkurencji», gdzie «doskonały» sposób porozumiewania stał się ważniejszy od treści rozmowy” (s. 15). Zatem ta część *Sztuki* jest w widoczny sposób próbą połączenia przez autora zasad budowy poprawnego komunikatu z jednoczesnym uwrażliwieniem na

czynnik osobowy. Autor koncentruje się w tej części głównie na relacjach międzyosobowych, podążając za własną teorią ośmiu stylów komunikacji międzyosobowych. Każdy ze stylów poddaje oglądowi, między innymi w zakresie: zewnętrznego obrazu danego stylu, systemowego ujęcia stylu i prawdopodobnego kierunku rozwoju osoby prezentującej ów styl komunikacyjny. Przy niezbędnym udziale informacji teoretycznych jest to głównie przewodnik do pracy nad porozumiewaniem się. Chociaż interesujący, tom drugi wydaje się być głównie echem odkryć i założeń opisanych w pierwszej części *Sztuki rozmawiania*. Może okazać się to zaletą dla tych czytelników, którzy poszukują szczegółowych wskazówek praktycznych do pracy nad komunikowaniem się. Ale – zarazem lektura drugiej części *Sztuki* może być nużąca dla tych, którzy nie szukają tylko kolejnych egzemplifikacji teorii Schulz von Thuna.

Nowe inspiracje i odnowę fascynacji komunikacją zapewni za to kolejny – trzeci tom: *Dialog wewnętrzny*, w którym Schulz von Thun rzuca światło na specjalny rodzaj porozumiewania się: dialog z sobą. Pojawia się tu nieopisane wcześniej przez Schulz von Thuna zagadnienie *wewnętrznego zespołu*, który ilustruje wielowątkowość dialogu wewnętrznego. Niezmiernie ciekawa jest również wykładnia sześciu teorii „wewnętrznego porozumienia”, które stanowią według Schulz von Thuna o bogactwie dialogu wewnętrznego (s. 25n.). Jak we wcześniejszych tomach – nie brakuje i tu także ćwiczeń i wskazówek praktycznych. Dodatkowo całość (podobnie jak w poprzednich tomach) opatrzona jest komentarzami graficznymi, ilustracjami i symbolami, które nadają pracy charakter wybitnie poradnikowy, można wręcz odnieść wrażenie, że komiksowy, co nadal nie odejmuje pracy Schulz von Thuna sensowności i świeżości.

Pewnym rodzajem odstępstwa od przyjętej konwencji jest ostatnia część *Sztuki rozmawiania: W porozumieniu z sobą i innymi – komunikacja i kompetencje społeczne*. Jest to bowiem praca zbierająca doświadczenia wcześniejszych tomów, a co za tym idzie ukazująca powolne dojrzewanie i wzbogacanie przez autora koncepcji komunikacji. W tej części przywołuje Schulz von Thun swoje artykuły z zakresu komunikacji społecznej ukazujące się od 1979 do 2002 roku. Tom został podzielony na cztery wątki poświęcone różnym aspektom jego pracy badawczej. Pierwszy z nich tworzy syntetyczną prezentację doświadczeń trenerskich, badawczych i naukowych autora. Jest to zwięzła i wartka prezentacja najbardziej fascynujących praw komunikacji międzyludzkiej i ci, którzy nie sięgną po pierwsze trzy tomy *Sztuki rozmawiania*, mogą dzięki temu krótkiemu przeglądowi poznać główne założenia teorii Schulz von Thuna. Kolejny fragment pracy to *Mistrzowie i korzenie*: prezentacja rozwoju zawodowego autora – być może znacząca dla wskazania jego inspiracji naukowo-badawczych, ale dla polskiego czytelnika jest

to chyba zbyt duża, nadto rozbudowana nota autobiograficzna. W nagrodę za trud lektury rozdziału *Mistrzowie i korzenie* czytelnik otrzyma dwa ostatnie rozdziały pracy – które są interesującą i porywającą lekturą z zakresu psychologii komunikatywnej – w jej podstawach badawczych, ale także w wymiarze praktycznym. Ostatni tom *Sztuki...* zwięźcza fragment wywiadu z Autorem, dotyczący wypowiedzi zwrotnej i jej znaczenia w kontakcie międzysobowym.

Zatem – czy *Sztuka rozmawiania* jest lekturą wartą czytania, czytania wielokrotnego z chwilami namysłu i ołśnienia, czy tylko poradnikiem dobrej komunikacji? Z pewnością autor nie onieśmiela erudycyjnym stylem, nie przywołuje nazwisk wybitnych psychologów, których poglądy mogłyby wesprzeć jego rozważania. Głównie prezentuje własne doświadczenia badawcze i praktyczne, daje wskazówki do pracy, czasem tak proste, że wydają się czynić naukę o komunikowaniu banalną zabawą. A jednak podjęcie namysłu nad tym, jak mówimy i słyszymy, tak jak proponuje to Schulz von Thun, prowadzi czytelnika do zadziwiających i inspirujących odkryć we własnym stylu komunikacji. I co więcej, lektura ta pokazuje jak prostymi zabiegami komunikacyjnymi można udoskonalić własny rozwój i relacje komunikacyjne z innymi.

Kolejne wydanie *Sztuki rozmawiania* nie niesie z sobą nowości, nie jest wzbogacone erudycyjnym wywodem opartym o najnowsze prace z zakresu psychologii komunikacji. Ale w swoich założeniach praca Friedemanna Schulz von Thuna wciąż pozostaje świeża, wielu czytelnikom wciąż nieznana, a dla innych ciągle inspirująca i potrzebna, zatem ciągle warta jest czytania.

Urszula Tabor*

Jarosław Gara, *Pedagogiczne implikacje filozofii dialogu*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, ss. 265.

Czym jest filozofia dialogu? Jak rozumieć z jej perspektywy fundamentalne dla człowieka kategorie: wolność, odpowiedzialność, miłość? W jakich relacjach pozostają one wobec siebie i jak kształtują horyzonty myślowe „filozofii spotkania”? I wreszcie najważniejsze. W jaki sposób owe zrekonstruowane i zanalizowane kategorie filozofii dialogu można zaaplikować na grunt pedagogiczny? Jakie konsekwencje teoretyczne, ale i czysto praktycz-

---

* Dr Urszula Tabor, adiunkt w Zakładzie Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania w Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.